
Eva ARSENIĆ

UKRADENA VEKNA SPASILA MI ŽIVOT

Rođena je 13. februara 1922. godine u Budimpešti, od oca Đeneš (Gyenes) Erna (Ernő), lekara, i majke Alise Polacsek (Alice Pollacsek).

Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Budimpešti. Pošto nije mogla da se upiše na univerzitet izučila je fotografski zanat i završila jednogodišnju školu za nastavnika engleskog jezika.

U Beograd je došla 1945. godine i udala se za Jovana Arsenića, šumarskog inženjera, koji je umro 1970. godine. U Beogradu je završila medicinski fakultet, specijalizirala je internu medicinu i magistrirala iz dijabetologije. Bila je primarijus. Osnivač je Društva za borbu protiv šećerne bolesti u Beogradu i Savetovišta za dijabetičare. U penziju je otišla sa mesta načelnika poliklinike Zavoda za hitna interna i cerebrovaskularna oboljenja.

Iz braka sa Jovanom Arsenićem ima sina Vladimira, lekara, dva unuka i jednu praunuku.

Odrasla sam okružena velikom ljubavlju, ali naučena disciplini i poslušnosti. Deda sa očeve strane, dr Jakob Grinblat (Grünblatt) takođe je bio lekar. Baka je bila domaćica. (U ono vreme mađarski Jevreji promenili su svoja prezimena u mađarska, i tom prilikom moj otac je uzeo prezime Đeneš).

Sa majčine strane upoznala sam i zapamtila dedu i babu. Deda je bio trgovac drvetom. Sa majčine strane „glava porodice“ zapravo je

bila prababa Marija. Ona je živela 95 godina. Imala je tri braka i dvanaestoro dece. U to vreme, u mladosti moje prababe, Mađarska je bila u sastavu Austrougarske. Članovi brojne porodice živeli su u raznim krajevima Austrougarske monarhije – neki u Čehoslovačkoj, neki u Jugoslaviji, neki u Rumuniji, neki u Mađarskoj. Svi su povremeno posećivali moju prababu Mariju tako da sam neke od njih i upoznala.

Veliki broj Jevreja u Budimpešti mnogo se trudio da bude asimiliran, jer su se osećali Mađarima jevrejske vere.

U mojoj porodici su se verski običaji poštovali: petkom uveče su se, uz očev blagoslov, palile sveće. O velikim praznicima otac je odlazio u sinagogu.

Osnovnu školu pohađala sam u Nemačkoj školi – Budimpešta („Reichsdeutsche Schule zu Budapest“). Imala sam izvanredne i učitelja i veroučitelja. Pod uticajem ovog potonjeg za praznik Pesah isključivo sam jela maces, a ne hleb i ništa što bi bilo spremljeno sa kvascem.

Posle završenog četvrtog razreda osnovne škole moj učitelj je savetovao mog oca da ne nastavim školovanje u toj školi, jer su već svuda bile izvešane Hitlerove slike tako da sam srednju školu učila u ženskoj gimnaziji („Mária Terézi leánygimnázium“), u kojoj sam i maturirala. Uzgred, istu školu je pohađala i u njoj maturirala i moja majka.

Moj otac je težio da i ja postanem lekar jer su njegovi i otac i deđa bili lekari, pa je želeo da to ostane tradicija. Ja sam to vrlo rado prihvatila i odlučila da ću kad-tad studirati medicinu. Naime, posle mature položene 1940. godine, to za mene kao Jevrejku nije bilo moguće.

Moj otac je, inače, bio pristalica socijalističkih shvatanja, koja sam ja preuzela od njega još u najranijoj mladosti.

Za vreme kratkotrajne Mađarske komune otac je bio asistent na fakultetu, bavio se histologijom, pravio izvanredne crteže. Posle toga je, naravno, odmah odstranjen sa fakulteta. Specijalizirao je pedijatriju i postao poznat i veoma omiljen stručnjak u toj oblasti.

Umro je mlad, 1937. godine, u 46. godini života.

Za vreme pohađanja gimnazije jedna moja školska drugarica, Ljiljana Konta, odvela me je u hor muzičke akademije gde su mi proverili glas i primili da pevam prvi sopran. U pitanju je bio ogroman hor, a pripremali smo za Uskrs Bahov oratorijum, jedne godine Pasiju po Mateju, a druge po Jovanu. To pevanje u horu ispunjavalo me je neverovatnim zadovoljstvom i redovno sam odlazila na probe i pevala na koncertima. Osim toga, u društvu u kome sam se kretala upoznala sam

se i sprijateljila sa mladim dirigentom Andrašom Korodijem koji je postavio kamerni hor. Pevali smo srednjovekovnu muziku: Madrigale Orlanda di Lasa i slično. Pevali smo i Bramsov „Liebeslieder Walzer“. Nisam pomenula da sam kao devojčica nekoliko godina uzimala časove klavira.

Posle mature, pošto, kao Jevrejka, nisam mogla da studiram bilo šta, a pogotovo medicinu, da ne bih bila besposlena išla sam na tečaj kuvanja i završila sam kod časnih sestara jednogodišnju privatnu školu za nastavnika engleskog jezika. Zaposlila sam se kod jednog poznatika fotografa koji je imao poznati atelje „Varkonji“ (Várkonyi) u centru Budimpešte. Izučila sam fotografski zanat, položila stručni ispit i postala sam kalfa.

Pošto smo posle rane očeve smrti u kući imali vrlo male prihode, samo od stanarine izdatih stanova, u kući koju je moja majka kupila od novca dobijenog od očevog životnog osiguranja, ja sam od svoje uštedevine (obučavala sam đake iz pojedinih predmeta) kupila sebi fotoapararat Rolleiflex automat i pribor za izrađivanje i kopiranje filmova, mali reflektor za atelje i počela sam da pravim fotografije, u prvom redu dece, i to naplaćivala od poručilaca. Uzgred, poznavalo me je dosta roditelja dece pošto je tata bio dečji lekar sa razgranatom praksom.

Moji roditelji su živeli u divnom braku, zavoleli su se u mladosti. Posle očeve smrti, majka je bila neutešna i pod uticajem jedne svoje prijateljice uključila se u sektu „Hristova braća“. Članovi te sekte su, uglavnom, proučavali i čitali Sveto pismo. Moja majka je u tome našla neku utehu i postala istaknuti član te zajednice. Znajući strane jezike uvek je sačekivala i bavila se gostima iz inostranstva. Govorila je nemački, francuski, engleski jezik.

Ja sam imala prilično veliko društvo, od kojeg je jedan broj pripadao mondenskom jevrejskom krugu. Preko svoje školske drugarice Marion Spiero upoznala sam mlađe članove mađarskih bogataških krugova, sopstvenika ogromnih čeličana na ostrvu Čepel (Csepel) na Dunavu kod Budimpešte, Manfreda Weissa i tekstilnog giganta Goldbergera. Većina njih imali su vile u najelitnijem delu Pešte, u ulici zvanoj Fašor, što u prevodu znači aleja. Tu su priređivani prijemi na kojima se društvo zabavljalo.

Drugi deo mog društva sastojao se većinom od studenata, među kojima je bilo puno nezadovoljnih, pristalica levičarskih ideja, koje sam ja još od mog pokojnog oca prihvatila. Redovno smo se sastajali, diskutovali. Stvoreni su kružoci u kojima smo izučavali levičarsku

literaturu i izvršavali određene zadatke. To je trajalo sve do momenta dok cela grupa nije uhapšena, 3. juna 1943. godine. Odvezli su nas u predgrađe Budimpešte gde smo bili smešteni u jednoj zgradi u ulici Šoroksari ut, čini mi se, u podrumu. Sedeli smo na slami, licem okrenuti zidu i nismo smeli da govorimo. Agenti batinaši su nas tamo dovezli i pozivali pojedince na ispitivanje, pri čemu su nas nemilosrdno tukli po tabanima, prstima ruku, upotrebljavali su nadraživanje strujom. Za mesec dana boravka u takozvanom DEF-u (Odseku za kontraobaveštajnu službu) to batinjanje sprovedeno je svakodnevno, uz ispitivanje, sve dok svako od nas nije potpisao neki od batinaša izdiktirani zapisnik. Zatim smo premešteni u istražni zatvor Konti – koji nosi naziv po ulici u kojoj se nalazio.

Suđenje je održano u višem vojnom sudu koji se nalazio na Margit Kerut (Körut). Tužilac je za sve učesnike tražio smrtnu kaznu. Na kraju sam osuđena na pet godina robije. U zatvoru Konti bili smo po više nas smešteni u jednoj ćeliji. Čuvari su bili vojnici. Pošto je to bio istražni zatvor, nismo dobijali ništa za večeru. Na proleće 1944. godine naša grupa, kao pravosnažno osuđena, prebačena je u ženski zatvor Marijanostra (Márianosztra). Taj zatvor se nalazio u brdima na severu Mađarske. U tom zatvoru smo se upoznale i sprijateljile sa grupom političkih zatvorenica iz raznih delova Mađarske.

U Marijanostri svo osoblje (čubarke i ostali) činile su časne sestre, dok su spoljni čuvari bili muškarci. Radile smo u polju i to nam je bilo skoro prijatno. Časne sestre su nam prilazile i pokušavale da nas preobrate na hrišćansku veru. Kada su Nemci okupirali Mađarsku, 19. marta 1944, izdvojene smo mi koje smo bile Jevrejke i odmah smo morale da nosimo žutu zvezdu. U junu iste godine prebačene smo u sabirni zatvor Đijte foghaz (Gyűjtő fogház) u Budimpešti, u koji su bili skupljeni svi Jevreji osuđenici iz cele Mađarske. Tu smo živele pod posebno strogim režimom, išle smo bose i usred leta smo nosile čojane zatorske uniforme obeležene žutom zvezdom. Ja sam radila kao spoljni radnik na održavanju čistoće i deljenju hrane. Među nama je bilo nekoliko drugarica koje su mogle da primaju pakete. Pošto smo bile u kolektivu mi smo tu hranu delile na sve nas. Bila sam jedna od onih koje su tu hranu raznosile krišom po ćelijama. Hranu sam prenosila u ruku uniformi koji je bio zašiven sa donje strane. Posle boravka od kraja juna do oktobra, iz zatvora Đijte foghaz mi Jevrejke smo prebačene u tvrđavu Komarom, gde smo 20. oktobra predate Nemcima. Odatle smo utovarene u stočne vagona i odvezene u Nemačku, najpre u logor

Dahau (Dachau), to jest njegov deo zvani Alah (Allah). Tu smo ostale desetak dana a zatim smo transportovane u Bergen Belzen. Po dolasku u ovaj logor smeštene smo u barake u kojima su već bile Slovakinje Jevrejke. Kreveti su bili „na sprat“.

Boravka u Bergen Belzenu sećam se po nekim vrstama maltretiranja, mučenja. Pre svega se sećam jednog od prvih susreta sa jednim od nemačkih oficira. Pošto sam dobro govorila nemački, na zahtev naših drugarica, sa još jednom zatvorenicom istupile smo pred njega sa zahtevom da našu grupu tretiraju kao političke zatvorenike sa posebnim pravima. Nemač, iznenađen našim istupom, počeo je grubo da viče na nas da smo komunistički psi kojima će on pokazati njihova prava. No, srećom, ostalo je na tome. Činjenica je da nas nisu ošišali niti su nam oduzeli naše stvari. U početku smo bile smeštene u sasvim, za logorske prilike, pristojnim uslovima. Iz boravka u tom logoru sećam se nekih mučnih pojedinosti: zorom bi nas isterali na prebrojavanje, celapel (Zählappell). Zatim bismo stajale, na ciči zimi, nepokretne, tako da su neke od naših i padale.

Jedan broj nas bio je raspoređen na razne poslove. Ja sam radila u kuhinji u kojoj se pripremalo povrće: naša hrana je bila stočna repa. To se zvalo „Schälküche“. Pošto sam znala nemački bila sam određena da vodim računa o jednoj grupi nas koje smo radile. Ustajalo se u tri sata posle ponoći, čekalo se na red za umivanje, a u pet sati smo već morale da budemo na poslu.

Za vreme boravka u logoru je, kao i u zatvoru, sve funkcionisalo kao u takozvanom kolektivu. Bilo koja posebna hrana do koje smo došle delila se redom, po utvrđenom rasporedu. Ko bi se o to ogrešio bio bi prezren. Naša hrana bila je više nego oskudna i bedna: ujutro – neka crna tečnost, zvana kafa. Dobile bismo veknu hleba za nekoliko osoba (vremenom vekna je postajala sve manja, a broj učesnika sve veći). U podne – barena stočna repa, svakodnevno, a ponekad, valjda dva puta mesečno, dobile bismo neki kiseo kupus. Za večeru smo dobijale nekakav margarin, a nekada marmeladu.

Jednom prilikom, dok sam radila u kuhinji, pošlo mi je za rukom da dođem do čitave vekne hleba koju sam sakrila pod odeću. Nemač koji nas je redovno kontrolisao našao je tu veknu, oduzeo mi je i zato sam izbačena iz kuhinje, što mi je, ispostavilo se, spasilo život! Slučaj je hteo da se ubrzo posle toga pronela vest da je vođa logora (lagerälteste), zatvorenica Poljakinja, otrovana. Za taj događaj bilo je optuženo osoblje kuhinje i svi su, bez ikakvog suđenja, bili ubijeni.

Negde sredinom februara 1945. godine pojavio se prvi slučaj pegavca. Epidemija se širila kao požar i oni koji su oboleli mahom su i umirali. Što se naše ishrane tiče, porcije hrane su postale sve manje a vekne hleba su se delile na veći broj osoba, tako da smo, osim od pegavca, umirale i od gladi. Kako je epidemija uzimala sve više maha, najveći problem nam je bio kako da naše umrle iznesemo iz barake, jer su, na kraju, živi i mrtvi ležali izmešani. Jedan deo nas je koliko-toliko radio u „Gemüse Kommando“: posao se, zapravo, sastojao od transporta povrća do kuhinje. U tom poslu mi smo izigrali konje ili volove jer smo vukli i gurali kola u kojima se transportovalo povrće. U poslednje vreme, u baraci u kojoj smo tada bili, više nije bilo kreveta već smo ležali na golom podu. Hrane je bivalo sve manje poslednjih dana, iako mi nismo znali da su poslednji – gotovo ništa. Počelo je toplije vreme, što je ubrzalo procese raspadanja.

Tih prolećnih dana moja dobra drugarica Judita Kon iz Kluža (Kolozsvár) i ja razgovarale smo i predvidele našu skorašnju propast. Ja sam u to vreme bila krajnje malaksala, noge su mi bile sve u rana. Tih dana praktično nije više bilo hrane, a što je još gore, ni vode...

I onda su nas 15. aprila 1945. godine oslobodili Englezi.

Neposredno pre njihovog ulaska u logor, videli smo istaknute bele zastave – čaršave.

Svi su blokovi bili zatvoreni, videli smo kako na jednom vozilu voze nemačkog oficira visokog ranga.

Oslobodioci su nam odmah podelili konzerve vrlo bogate ukusne hrane i odličnu čorbu. Kad smo tako izgladneli navalili na tu hranu svi smo se razboleli, sa teškim bolovima, a mnogi su i umrli, jer u tom izgadnelom stanju naš organizam nije podnosio jaku hranu, što niti smo znali mi, niti engleski vojnici.

Odmah su nas naprašili praškom za dezinfekciju. Svu zagađenu odeću smo bacili i ona je spaljena. Okupali smo se, dobili drugu odeću i prebačeni smo u kasarne u obližnjem mestu Bergen.

Na petnaest kilometara od logora, u mestu Falingbostel (Fallingbostel), nalazili su se jugoslovenski zarobljenici koji su dan kasnije, 16. aprila, oslobođeni. Oni su bili u znatno boljem stanju od nas logoraša i odlučili su da dođu u logor i da pomognu Jugoslovenkama. Naše drugarice su prihvatile pomoć pod uslovom da se ona odnosi i na nas Mađarice jer smo čitavo vreme delile istu sudbinu. Tako su nas obilazili, donosili hranu i odeću, organizovali pomoć za teško obolele a i veoma iznemogle, u koje sam spadala i ja.

Ja sam odmah dobila zadatak tumača – prevodioca. Dobila sam belu traku za rukav sa natpisom „INTERPRETER“. Tek što sam počela da objašnjavam engleskim vojnicima o zbivanjima u logoru, obolela sam od pegavca.

Tako sam u kasarni u Bergenu prebolela pegavac i oporavila se. Iz Bergena je grupa teže obolelih transportovana za Bad Reburg (Bad Rehbürg) na lečenje, iznemogli su prebačeni u Štajnhude am Mer (Steinhude am Meer), odmaralište u kojem smo bili smešteni u hotelima i dobijali vrlo bogatu hranu sa 5–6 obroka dnevno. Ovom grupom za oporavak rukovodio je Jovan Arsenić, moj budući muž.

On je u Štajnhudu vodio računa o smeštaju, ishrani i svim našim potrebama. Tako smo se i upoznali, zavoleli i odlučili da se uzmemo. Čak smo sklopili i predbračni ugovor, pri čemu su svedoci bili neki Jovanovi drugovi. Polako smo se oporavljali tako da je došlo vreme za povratak kući.

Pošli smo kući avgusta 1945. godine. Jovan i ja smo se rastali u Osijeku, on je otišao kući u Vinkovce, gde mu je živeo brat sa porodicom, a ja u Budimpeštu da nađem majku.

Kod sebe sam imala dokument na ruskom jeziku u kojem je pisalo da se vraćam kući iz logora. Pešačila sam oko 15 kilometara do Belog Manastira, a spavala na livadi pod drvetom. Kad sam prešla u Mađarsku, sela sam na voz za Peštu. U Peštu sam stigla 20. avgusta 1945. godine. Otišla sam u „našu kuću“ u Torocko (Torockó) ulici. Majka nije bila kod kuće, sačekala sam je na stepenicama na ulazu u kuću. Od članova moje porodice zatekla sam, osim moje majke, baku Ilku i tetku Margitu. Saznala sam da je prabaka Marija umrla 1943, u 95. godini života.

Ovo bi bio kraj moje kalvarije i sadržaj mojih sećanja kako sam preživela.

Kad sam došla kući, u Mađarskoj je vladala velika inflacija, pretila je glad. Dobijala sam hranu u jevrejskoj opštini. Odmah sam se upisala na medicinski fakultet. Sa Jovanom sam održavala kontakte i on mi je obećao da će mi poslati potrebna dokumenta za dolazak u Jugoslaviju.

Negde u oktobru 1945. stiglo mi je pismo sa dokumentom za useljenje u Jugoslaviju. Trebalo je da se prebacim kamionom koji je nosio hartiju za štampariju „Rad“ u Beogradu. Sve što sam našla za vredno zapakovala sam u jedan kovčeg i dva kofera i naznačenog dana sam napustila svoju majku i svoju domovinu.

Na granici se ispostavilo da mojoj propusnici nedostaje pečat pa su me odveli u OZNU (Odeljenje za zaštitu naroda). Srećom, u ovoj organizaciji je radila moja drugarica Vera Vajs, udata Štajner, sa kojom sam bila u zatvoru, tako da sam ubrzo prebačena u prihvatilište za raseljena lica. Pošto sam imala rane na potkolenicama, na intervenciju moje dobre prijateljice Magde Dušike Seneš smeštena sam u bolnicu.

Napokon, u novembru sam dobila dozvolu da krenem u Beograd.

Posle mnogih peripetija stigla sam u Beograd, na Jovinu adresu. Stanovali smo u iznajmljenom stanu. Drugi semestar medicinskih studija upisala sam 9. marta 1946. i istog dana smo se Jovan i ja „registrovali“, odnosno venčali. Naredne godine, 6. januara 1947, rodio nam se sin Vladimir, koji danas, kao lekar specijalista živi u Zrenjaninu. On ima dva sina i jednu unuku.

Po završetku studija medicine zaposlila sam se. Specijalizirala sam internu medicinu i magistrirala iz dijabetologije. Osnivač sam Društva za borbu protiv šećerne bolesti u Beogradu i osnivač Savetovaništa za dijabetičare. U penziju sam otišla sa mesta načelnika poliklinike Zavoda za hitna interna i cerebrovaskularna oboljenja.